

Javier Zea

AZ INKÁK
VISSZATÉRNEK

Élet az Andokban

Open Books

1. FEJEZET

1946, Lima

1946. június 23-án Lima különös hírre ébredt: a város keleti szélén található, száraz és köves Cerro San Cosme dombon emberek tucatjai farudakból és nádból készült falakból kis kunyhókat építettek, hogy beléjük költözhesenek. Lima egyik legbefolyásosabb családjának, a Cánepa családnak ugyanazon a reggelen eszébe jutott, hogy a körülbelül kétszáz méter magaságú domb az ő tulajdonukban áll – sőt, annak az haciendának a területén található, amelyet a spanyoloktól kaptak a hódítást követő földosztáskor. A dombról a Cánepák évszázadok óta megfedkeztek, inkább a völgy lentebb húzódó, termékeny részeit használták. Öntözés nélkül, valamint a területre jellemző csapadékhiány miatt a domb kopáran magasodott, csak apró kaktuszok és gyíkok éltek rajta. A Cánepa család a területfoglalókkal szemben azonnali kilakoltatást kért a hatóságoktól. A rendőrök kivonultak a helyszínre, és összecsaptak a tüntetőkkel. Az összetűzésekben életét veszítette Vargas Margarita háztartási alkalmazott, aki párjával vett részt a domb elfoglalásában. Az ellenállás erejét felmérve a rendőrség végül további parancsra várva visszavonult. A Cánepák tiltakozása ellenére a kormány úgy döntött, hogy egy ilyen csekély fontosságú hely védelme

nem indokolja a rendőri közbelépést. Elvégre Lima egyik leg-
gazdagabb családja a domb elvesztésével nem lett szegényebb.

A napok teltek, a domb lakói pedig felbuzdulva azon, hogy
a rendőrség nem tért vissza, folytatták új lakóhelyük kiépí-
tését, gipszporral határvonalat húztak a házak és az utcák
közé. Az első utca a Margarita Vargas nevet kapta, amit a mai
napig visel.

Nem kellett sok idő ahhoz, hogy a mindössze három ki-
lóméterre fekvő városközpontból megérkezzenek a bámész-
kodók a példátlan területfoglalás megfigyelésére. „Milyen
kétségbeesett helyzet visz valakit arra, hogy ilyen szörnyű
helyen akarjon élni? – kérdezhették maguktól. – Kik lehet-
nek ezek az emberek?” A nézelődők meglepődve tapasztalták,
hogy az új otthont keresők mind őslakosok voltak, mindany-
nyian andoki vonásokkal rendelkeztek.

Ekkor még senki sem sejtette, hogy ez az esemény egy
olyan folyamat első lépése, amely előbb a főváros, később
pedig az egész ország arculatát megváltoztatja.

Pár évtizeddel korábban

Az haciendák olyan, nagy földterületek, gazdaságok voltak,
amelyeket a legnagyobb politikai befolyással rendelkező spa-
nyolok szereztek a gyarmatosítás idején. A 20. század elején
a földbirtokosok többsége már kreol volt, vagyis Amerikában
született spanyolok gyermeke. Ők egyfajta regionális diktátor
szerepét töltötték be. Az Andok politikai és gazdasági élete az
általuk kijelölt irányt követte. Az haciendákon kívül voltak
falvak, amelyekben főleg meszticek éltek, vagyis spanyolok

és indiánok leszármazottai. Itt a központi kormányzat irányítása érvényesült az általános iskolákon, a rendőrségen és a bíróságon keresztül. A harmadik csoportot az Andok őslakosai alkották, akiknek – miután a spanyol hódítók erőszakos fellépése miatt elveszítették a legjobb földjeiket – nem maradt más választásuk, mint a magasabban fekvő és rossz termőképességű területeken letelepedni. A fentiekén kívül fontos szerepet játszottak a kisvárosok is, amelyek a birtokok és a főváros közötti csereközpontokként szolgáltak. Ezek jelentősége fokozatosan növekedett.

Az őslakosok körében a következő csoportokat lehetett elkülöníteni. A többségük „közösségekben” élt, saját földjein dolgozott, a termékeit pedig eladta a földbirtokosoknak vagy a közeli városokban élőknek. Egy másik részük, tudván, hogy a legjobb termőterületek az haciendákhoz tartoznak, úgy döntött, hogy azok területén bérel földet. Egy harmadik csoport fizetség ellenében a földbirtokosok földjein dolgozott, és ott is lakott. Végül egy negyedik, kisebb csoport a földbirtokosoknál, kereskedőknél és hatóságoknál szolgált.

A 20. század harmadik évtizede körül a városok demográfiai növekedésnek indultak. Ezt főleg a meszticek bevándorlása okozta, ők ugyanis a nagyobb városok kínálta lehetőségeket látva elhagyták a kisebb településeket. A meszticek kisvállalkozások tulajdonosaiként, kereskedőkként, magánvállalkozások alkalmazottjaiként, a kialakuló gyárak dolgozóiként vagy az államigazgatásban keresték kenyerüket. Ennek a folyamatnak köszönhetően Lima lakossága 1900-tól az 1930-as évekig százezerről félmillióra nőtt.

A városokban az egyre jobban meggazdagodó mesztic népesség hamarosan a kreolokhoz hasonló életvitelt szeretett

volna elérni. Eleinte nem tudtak fényűző házakat építeni, drága autókat vásárolni vagy úgy utaztatni, mint a kreolok, de már megengedhették maguknak, hogy háztartási segítőt alkalmazzanak. Tudomásukra jutott, hogy az Andokban könnyű olyan embereket találni erre a munkára, akik fizetésként alig kértek többet, mint ételt, valamint tetőt a fejük fölé.

Lima fejlődött, de csak külsőleg, formálisan – amúgy továbbra is a gyarmati gondolkodás érvényesült, amely szerint a háztartási segítők alkalmazása a társadalmi előrelépés jele. Így a meszticek olyan státuszt mutathattak kifelé, amellyel valójában nem rendelkeztek.

A meszticek egyre fokozódó igényét a háztartási alkalmazottak iránt olyan közvetítők elégítették ki, akik jutalék fejében az őslakosok közül kiválogatták a megfelelő embert. Vagyis olyan tevékenységet végeztek, amelyre nincs szebb elnevezés az emberkereskedelemtől. Mivel a kereslet gyorsan növekedett, a közvetítők már a kiskorúakat is munkába állították. A szülők beleegyezésének megszerzéséhez a közvetítők az őslakos családoknak kiváltságként mutatták be a lehetőséget, hogy gyermekeik a nagyvárosok középiskoláiban folytathatják tanulmányaikat. Az őslakos családok tudták, hogy a továbbtanulás a kizsákmányolás elől való menekülés eszköze, ezért gyermekeik – akár napi több órás gyaloglás árán is – az állam által a városokban létesített általános iskolákba jártak. A közvetítők megígérték, hogy a munkaadó családok jól bánnak majd a gyerekekkel, akik új szakmákat is tanulhatnak. Minderre előzetesen garanciát is vállaltak, és az otthoniak megnyugtatása érdekében időről időre tájékoztatták a szülőket gyermekeik fejlődéséről.

Az ígéreteket viszont sokszor nem tartották be, a szülőknek küldött jelentések pedig általában félrevezetőek voltak. A papok, akik küzdhettek volna a jelenség ellen, prédikációikkal inkább a beletörődés gondolatát erősítették.

José María Arguedas 20. századi regényíró, antropológus egyik munkájában kifejti, hogy mindez régi tendencia, már 1648-ban írt erről Fernando de Avendaño pap, *Szent katolikus hitünk rejtelseinek prédikációi*¹ című munkájában: „Arisztotelész azt mondta, hogy egyes embereket Isten mások szolgálatára teremtett, például a feketéket. Mert ha mindenki gazdag lenne, ha mindenkinek sok aranya és ezüstje lenne, akkor senki sem akarna mást szolgálni, senki sem tanulná meg a fáradtság és a munka mesterségeit. Isten gondviselése azt akarta és rendelte el, hogy legyenek szegények a világon: hogy a köztársaságok és a városok jól szerveződjenek.”

A városokban hamar felismerték az őslakos kiskorúak házimunkára alkalmazásának előnyeit, hiszen gyorsan tanultak, ugyanakkor engedelmeseek voltak. A közvetítőkhöz beérkezett kérések egy idő után így kezdtek pontosodni: lehetőleg kiskorú nők legyenek, akik nem szándékoznak továbbtanulni, de tudnak írni és olvasni.

Az adatok nem nyilvános jellege miatt nehéz pontosan meghatározni, kiket küldtek szolgálni a nagyvárosok házaiba. Számuk csak Limában, a fővárosban legalább ötvenezer volt. Paradox módon, miközben egy háztartási alkalmazott a ház leglátványosabb szereplője volt – hiszen számos feladatot elvégzett, takarított, mosott, főzött –, egyben ő volt a legláthatatlanabb is, akinek igényei és szükségletei a legkevésbé számítottak. Ha gazdagabb családokban szolgáltak, akkor kénytelenek voltak fekete-fehér egyenruhát viselni. Ez a gya-